

tum, eumque adigere, ut juret se ultimam voluntatem testatoris non audivisse, prout in simili ex jure diximus supra n. 79. De legatis, et fideicommissis et de testamentis patet ex l. fin. c. de Fideicommissis. Molina, disp. 81. n. 17.

V.

DE NECESSITATE SOLEMNITATUM PRO FORO INTERNO; UBI ETIAM DE SOLEMNITATIBUS DE JURE CANONICO REQUISITIS.

91. *Status quæstionis proponitur.* — Quæritur. An etiam pro foro interno necessariae sint solemnitates a jure civili ad testamentum requisitæ, ita ut sine illis testamentum factum non subsistat? Hæc quæstio celebrissima est, non tantum quia et summe controversa inter doctores, sed et quia summe practica, et vix non quotidiana est. Quam proin exacte ac conscientiose discutere, vel ideo etiam expedit, imo necessarium videtur quod in ea non liceat sequi probabilem relictæ probabiliori, quia ejus materia concernit, et tangit interesse ac præjudicium tertii, in cujusmodi quæstionibus illicitum esse, relictæ probabiliori, sequi probabilem, omnes fatentur, prout amplius dictum est in *Theologia nostra morali*. tract. I. dist. 3. q. 4, § 2. et 3. Ut autem veritas magis elucescat, placeat sententias aliorum cum fundamentis eorum præmittere, ac dein nostram mentem aperire.

92. *Doctores dicentes solemnitates pro foro interno non esse necessarias, conantur id probare ex jure.* — Tres igitur celebres circa hanc quæstionem sententiæ doctorum sunt. Prima dicit, solemnitates a jure civili præscriptas, pro foro interno non esse necessarias, valere proin in dicto foro testamentum, etsi una, vel pluribus hujusmodi solemnitatibus careat, dummodo aliunde sufficienter constet de voluntate testatoris. Ita docent Fagnanus, in c. *Cum esses*. h. t.; Abbas, in idem c. *Cum esses*: Molina, disp. 81; Lessius, *de Jure et justit.* lib. II. cap. XIX. dubit. 3; Mastrius, disp. 4. *Theolog. moral.* n. 52; Sannig, disp. 12. *de Justit.* q. 3. n. 9. Jason, in l. *Cum quis*. 10. c. *de Jur. et facti ignor.*; Clarus, § *Testamentum*. q. 90. et alii, qui opinionem suam probare conantur duplici præcipuo fundamento. Primum desumunt ex legibus supra n. 77. et seqq. citatis, utpote vigore quarum ultima dispositio absque debitis so-

lemnitatibus facta subsistit, casu quo aliunde ex confessione nempe hæredis ab intestato de voluntate testatoris constat.

93. *Et ratione, videlicet, quia leges fundantur in præsumptione.* — Secundum fundamentum eorum est; quod leges civiles solemnitatem testamentorum præscribentes fundentur in præsumptione fraudis, l. fin. c. *de Fideicommissis*. ibi: « Lex etenim, ne quid falsitatis incurrat per duos forte testes compositum testamentum, majorem numerum testium exigit, » etc. Atqui præsumptio cedit veritati, consequenter si aliunde sufficienter constat de voluntate testatoris, omnemque fraudem abesse, clare dignoscitur leges in conscientia saltem non obligant.

94. *Valent proin secundum ipsos testamenti minus solemnia in foro interno.* — Hinc inferunt, quod licet in testamento solemniter scripto vel non adessent septem testes, vel ex septem unus vel plures ad testandum essent inhabiles, vel alia similis solemnitas deesset, testamentum in foro interno nihilominus valeret; consequenter hæredem institutum tutissima conscientia accipere ac retinere posse hæreditatem, sicut et legatarios legata: e contra hæredem ab intestato sine peccato mortali non posse impugnare tale testamentum, et teneri ad restitutionem, si impugnans in foro externo causam lucretur: item posse legatarios, et hæredem in tali solemnitatibus destituto testamento, uti occulta compensatione, casu quo hæres ab intestato hæreditatem et legata eisdem non restitueret.

95. *Enumerantur doctores, et fundamenta sententiæ dicentis, solemnitates testamenti etiam in foro interno esse necessarias.* — Secunda sententia dicit solemnitates juris civilis non tantum pro foro externo, sed etiam interno absolute, et ad substantiam esse necessarias adeo ut hæredes, et legatarii vi testamenti solemnitate præscripta carentis, nec aliquid accipere, nec si jam receperunt, illud tuta conscientia retinere valeant, sed hæredibus ab intestato cuncta relinquere, vel restituere graviter obligentur, quantumcunque de voluntate testatoris certo constet. Ita docent Covarruvias, *de Testament.* cap. x. n. 12; Herinx, disp. 2. q. 4. *de Testam.*; Haunoldus, tract. VI. cap. I. contr. 3; Vasquez, *de Testam.* cap. 3, n. 4.; disp. 16. q. ult. n. 52; Bonacina, Diana, Lugo, Dicastillo, et alii. Fundamentum hujus sententiæ præcipuum duplex est. Primo quod leges civiles requirentes solemnitatem ad testamentorum valo-

rem iuste sint, uti supponunt. Lex autem in foro externo, est etiam justa et obligatoria pro foro interno per ea, quæ de legibus diximus lib. I. tit. II. *de Constit.* Secundo quia ad valorem cujuscunque actus requiritur voluntas, et potentia arg. c. *Cum super*. 23. *de Offic. et potest. deleg.* Nemo autem testari potest sine solemnitatibus a jure civili: præscriptis per textus num. 75. allegatos: ergo.

96. *Sententia quædam media proponitur.* — Tertia sententia docet, mentem legislatorum solemnitatem testamentorum præscribentium fuisse, testamentis minus solemnibus resistere tantum civiliter tollendo actionem et obligationem civilem (ita videlicet, ut hæres vel legatarius vi talis testamenti nullam possint actionem in foro externo instituire, aut hæreditatem, vel legatum ibidem repetere) non tamen tollere obligationem naturalem ex tali testamento consurgentem, vi cujus hæredi, vel legatario competit jus accipiendi vel retinendi legatum, aut hæreditatem in minus solemniter testamento sibi relictam, nisi per exceptionem legis, vel per sententiam judicis jus tale infirmetur, prout fieri posse fatentur, eo quod obligatio naturalis, et jus ex testamento imperfecto consurgens non sit tam firma et efficax, quin exceptione legis elidi queat: prout etiam diximus in *Theologia nostra morali*, tract. VIII. dist. 3. n. 15. et magis dicemus infra; Layman, lib. I. tract. IV. cap. XVII. Sa, §. *Contractus*; Bannes, Victor, et alii.

97. *Distinguendum est inter testamenta, quibus interfuit hæres ab intestato, et inter ea, quibus non interfuit.* — Præmissa hac doctorum controversia, quid nos sentiamus, per sequentes conclusiones indicabimus; prius tamen notandum duximus, quosdam doctores nec propriam sententiam solide probare, nec fundamenta contraria sufficienter solvere posse ex eo, quod sine ulla distinctione de hac controversia conclusionem universalem ponant, cum tamen omnino facienda sit distinctio inter testamenta, quibus hæres alias ab intestato succedens interfuit, voluntatemque defuncti ipse percepit: et inter testamenta, quibus dictus hæres non interfuit. Itaque

98. *In casu, quo hæres ab intestato interfuit testamento, defunctique voluntatem percepit, valet testamentum minus solemniter in foro interno quoad legata.* — Resp. I. In casu, quo hæres ab intestato succedens ipsomet percepit

voluntatem defuncti, non sunt necessariae aliæ juris solemnitates ad hoc, ut hæres in foro interno obligetur solvere legata, vel fideicommissa; sed tenetur ea solvere, etsi testamentum, vel codicillus omni solemnitate careat. Hæc conclusio necessario sequitur, ex conclusione data supra n. 77. Cum enim ibidem per varia jura, ut l. *Non dubium*. 16. c. h. t. l. *Etsi*. 2. c. *de Fideicommissis*. et § fin. *Instit. de Fideicom. hæredit.* demonstratum sit testamentum absque solemnitate conditum, valere etiam in foro interno, multo magis valebit in foro externo; præsertim quod unica ratio, cur in foro interno non valeret, esset, quia cessat, testamentum hujusmodi in foro interno, quoad legata, et fideicommissa procul dubio valebit, et obligabit. Hanc tenent omnes n. 92. citati, utpote qui universaliter, consequenter etiam in hoc casu docent testamentum carens solemnitatibus civilibus, valere saltem in foro interno.

99. *Imo etsi neget, dummodo revera interfuit, et audivit voluntatem defuncti.* — Resp. II. Pariter quoad legata et fideicommissa in foro interno valebit, et obligabit, in casu quo testis ab intestato revera ipsemet audivit et percepit testatoris voluntatem; etsi id neget, seu non confiteatur. Ita rursus omnes n. 92. citati, videlicet Fagnanus, Abbas, Molina, Clarus, Jason, Lessius, Sannig, Mastrius. Probatur hæc conclusio, simulque confirmatur præcedens sequenti fundamento. Testamentum quodvis carens juris solemnitate parit saltem obligationem naturalem, vi cujus alicui competit jus accipiendi et retinendi ea, quæ ei naturaliter debentur: ergo obligat in conscientia. Antecedens patebit infra n. 107. Conseq. probatur inde, quod juxta omnes obligatio naturalis quælibet obliget saltem in foro interno, prout bene observat Fachin, lib. IV. cap. v. arg. c. *Novit. de Judiciis*.

100. *Probatur ex jure.* — Confirmatur conclusio specialiter etiam ex l. *Etsi*. 2. c. *de Fideicommissis*. ubi fideicommissum in testamento minus solemniter relictum et per hæredem solutum, repeti non amplius posse statuitur, ob sequentem rationem, quod « non ex sola scriptura, sed ex conscientia relictæ fideicommissi defuncti satisfactum esse videatur: » sive quod non ideo fideicommissum solverit, quia ex scriptura insolemni cognovit defuncti voluntatem, sed « ex conscientia, » id est; quia ipsemet scivit, et percepit defuncti voluntatem. Ex qua ratione

legis manifeste sequitur, secundum ipsummet jus civile ex testamento minus solemniter oriri obligationem in casu, quo hæres ab intestato ipsemet audivit defuncti voluntatem, etsi eam audivisse non fateatur. Confirmatur ulterius, si in simili casu non orietur obligatio saltem naturalis, posset hæres ab intestato fideicommissum vel legatum tanquam indebite solutum condicere, seu iterum repetere, Nam « quod indebitum per errorem solvitur aut ipsum, aut tantumdem repetitur, » l. *Quod indebitum. ff. de Condict. indebiti. ac in specie « fideicommissum vel legatum indebitum per errorem facti solutum repeti posse explorati juris est. »* l. *Fideicommissum. 7. c. eod.*, atqui fideicommissum in testamento minus solemniter relictum, et ab hærede solutum repeti non amplius potest l. II. c. *de Fideicommiss. ergo.*

101. *Testamentum minus solemniter, quod hæres ab intestato ipse percepit, valet in foro interno etiam quoad hæreditatem.* — Resp. III. Valet etiam quoad hæreditatem seu institutionem hæredis testamentum in foro interno, casu quo voluntatem defuncti percepit hæres ab intestato. Hæc conclusio necessario sequitur ex conclusione data n. 83. ubi probavimus valere tale testamentum etiam in foro externo. Facit etiam pro ejus probatione ratio n. præced. allata.

102. *Hinc potest tam hæres, quam legatarii tuta conscientia relictam in tali testamento hæreditatem vel legata accipere et retinere.* — Et quidem præcedentes hæ tres conclusiones, videlicet, quod in casu, quo hæres ab intestato succedens ipsemet percepit defuncti voluntatem, testamentum minus solemniter in conscientia obliget, plane certum videtur ob clara jura, quidquid sit de aliis testamentis minus solemnibus, quorum tenorem hæres ab intestato ipsemet a testatore non audivit, utpote de quibus clara jura non extant. Hinc magis certa ab incertis per distinctas conclusiones separare, et ex præmissis tribus tantam magis certis inferre placuit. Primo, quod in casu, quo hæres ab intestato fatetur se ipsum audivisse defuncti voluntatem, posset hæres, vel legatarii in illo institui tutissima conscientia accipere ac retinere hæreditatem, vel legata in testamento minus solemniter relictam.

103. *Teneturque ab intestato ea illis restituere.* — Secundo, quod hæres ab intestato in conscientia graviter obligetur, juxta tenorem testamenti, hæreditatem, vel legata hæ-

redi, aut legatariis institui tradere, aut relinquere, etsi testamentum solemnitatibus careat

104. *Quod si non restituat, possunt hæres et legatarii scripti uti occulta compensatione, vel agere contra eum.* — Tertio, quod, si tradere recuset, contra eundem hæres et legatarii institui agere possint in foro externo: vel si id sine incommodo aut periculo suo facere nequeant, uti compensatione occulta per ea, quæ de compensatione occulta diximus supra tit. *de Solut. n. 57.*

105. Quarto, quod idem possint hæredes et legatarii institui, casu quo hæres ab intestato ipsemet a testatore percepit quidem ultimam voluntatem, sed id negat: possunt inquam, vel contra illum in foro externo, agere, offerendo eidem juramentum juxta dicta supra n. 90. vel, si illum falso juraturum prudenter timeant, aut alias absque incommodo et periculo eundem convenire in foro externo nequeant, uti compensatione occulta, ob fundamenta cit. tit. *de Solut. n. 57. allegata.*

106. *Testamentum minus solemniter, cui hæres ab intestato non interfuit, valet in foro interno, nisi hæres ab intestato excipiat.* — Resp. IV. Etiam si in casu, quo hæres ab intestato factioni testamenti non interfuit, nec ab ipso testatore dispositionem ultimam percepit, valet testamentum minus solemniter in foro interno in tantum, ut hæredes, ac legatarii instituti tuta conscientia hæreditatem, vel legata accipere et retinere valeant, nisi exceptione legis, vel judicis sententia impediatur. Layman, lib. I. tract. IV. cap. XVII; Sa, §. *Contractus. n. 1. et §. Hæreditas. n. 3;* Bannes, Victor, Sotus, et alii; idem in *Theologia nostra morali. tract. VIII. dist. 3. n. 15.* diximus. Probatur conclusio: quando sufficienter probari potest, quod testamentum carens juris solemnitate pariat saltem obligationem naturalem, et quod hæc obligatio naturalis per leges sublata non sit, tunc revera hæredi vel legatariis in illo institutis competit jus accipiendi ac retinendi, quod eis naturaliter debetur; atqui testamentum minus solemniter parit obligationem naturalem, quæ per leges sublata non est: ergo. Major patet; tum quia effectus præcipuus obligationis naturalis est, tribuere creditori jus accipiendi ac retinendi naturaliter debitum, si absque exceptione solvatur, prout diximus in *Theologia nostra morali. tract. VIII. dist. 3. n. 18.* et est communis doctorum, tum quia obligatio natura-

lis sufficit ad transferendum dominium; prout pariter communis doctorum habet; tum etiam quia obligatio naturalis quævis saltem in conscientia vim habet, nisi elidatur.

107. *Testamentum minus solemniter parit obligationem naturalem.* — Minor quoad primam partem, videlicet, quod pariat saltem obligationem naturalem, probatur ex l. *Etsi. 2. de Fideicommiss.* ubi legislator prohibet repetitionem fideicommissi ex minus solemniter testamento soluti, et hoc ipso agnoscit obligationem saltem naturalem ex tali testamento oriri, alias enim fideicommissi sine obligatione aliqua, consequenter indebite soliti restitutionem minime prohiberet; cum omne id, quod absque obligatione aliqua per errorem solvitur reperiri possit, l. *Quod indebitum. 7. ff. de Condict. indebit. ac in specie « fideicommissum, vel legatum indebitum per errorem solutum repeti posse, explorati juris sit, »* uti habet cit. l. *Fideicommissum. 7. c. eod.*

108. *De jure gentium quivis facere potest testamentum.* — Probatur eadem minor ulterius. Factio testamenti est juris naturalis, et gentium, sive, non solo jure positivo humano, sed de jure naturæ et gentium quivis facere potest testamentum, ut habet communis doctorum pluresque fatentur adversarii, uti patebit ex dicendis infra § « de iis, qui facere possunt testamentum, » ergo. Nec requiritur ad illud juris solemnitas si valet de jure naturali absque dicta juris civilis solemnitate, c. *Cum esses. h. t.* Ergo etiam de jure naturali obligationem parit, cum hæc ex jure gentium per quemvis consensum, quem quis præstare potest, semper oriatur, prout amplius diximus in *Theologia nostra morali. tract. VIII. dist. 1. n. 29 et 33, arg. l. Cum amplius. ff. de Reg. jur. ibi: « Is natura debet, quem gentium jure dare oportet, cujus fidem secuti sumus. »*

109. *Quod testamentum minus solemniter pariat obligationem naturalem, probatur a simili.* — Probatur a simili in aliis actibus, pactis, et contractibus, v. g. electione, alienatione rerum ecclesiasticarum, contractibus minorum, etc. Quamvis enim ad horum valorem jura certas requirant solemnitates, nullumque et irritum ipso facto pronuntient quemcunque talem actum, qui sine præscripta solemnitate celebratus est; uti de electione constat ex c. *Quia propter. de Election. De alienatione rerum ecclesiasticarum ex can. Sine exceptione. caus. 12. q. 2, c. Si quis. 6.*

de Rebus Ecclesiast. alien. cum concordantiis, et amplius diximus supra tit. XIII. *de Rebus Ecclesiast. alien. § 3. n. 52.* Contractibus minorum per ea, quæ diximus, lib. I. tit. XXXV. *de Pactis. § 2.* Nihilominus dicti actus et contractus obligationem naturalem pariunt pro foro conscientia, ibique valent adeo, ut sine debita solemnitate electus beneficium, contrahens cum ecclesiæ rectoribus rem ecclesiasticam emptam; contrahens cum minori rem vi contractus sibi competentem, tuta conscientia accipere, ac etiam retinere valeant, nisi exceptione legis vel judicis sententia in contrarium fiat: prout habet communissima doctorum et dictum est supra cit. tit. XIII. *de Rebus ecclesiast. non alien.* Ergo idem dicendum de testamento, videlicet, quod licet absque præscriptis solemnitatibus factum per leges pronuntietur ipso facto nullum ac irritum, pariat tamen obligationem naturalem pro foro conscientia; ibique valeat, ita ut nisi exceptio legis, vel sententia judicis in contrarium obstet, hæredes et legatarii in testamento minus solemniter institui tuta conscientia hæreditatem, et legata accipere ac retinere valeant: cum non sit major ratio de uno quam altero.

110. *Lex irritans actum ob præsumptionem fraudis, non obligat in conscientia in casu, quo fraus abest.* — Confirmatur conclusio. Quandounque actus aliquis a lege fundata, in præsumptione fraudis dicitur nullus; valet adhuc in conscientia, ibique obligationem, et effectum suum parit, ita ut tuta conscientia accipere, ac retinere quis valeat, quod ratione actus alias debetur, si revera fraus abest, uti docet Menochius, de *Præsumpt.*, lib. I. præsumpt. 80; Innocentius, in c. *Quia plerique. n. 3. de Immunit. eccles.*; Abbas, ibid. n. 5. et in c. *Is qui fidem. n. 4. de Sponsal. cum aliis, ex illa ratione, quod in foro conscientia spectetur veritas, eique cederet debeat quævis præsumptio: ergo idem dicendum erit de testamentis, eo quod leges solemnitatem ad valorem illius requirentes, pariter fundentur in præsumptione fraudis, l. fin. c. *de Fideicommissis.**

111. *Actus de natura validus valet in foro interno etsi a lege irritatur.* — Confirmatur ulterius. Quando actus et contractus aliquis de jure naturæ valet, et a lege tantum communiter, et non plenissime quoad utrumque forum irritatur, valet in foro interno juxta dicta, lib. I. tit. II. *de Constit. § 11. n. 255.* atqui testamentum absque solemnitatibus

civilibus factum, de jure naturæ est validum arg. c. *Cum esses*. 10. h. t. nec plenissime irritatur a legibus, uti statim patebit : ergo.

112. *Leges præscribentes testamenti solemnitate non tollunt obligationem naturalem in testamento minus solemn.* — Probatur nunc minor n. 106. posita etiam quoad secundam partem, scilicet, quod obligatio naturalis ex minus solemnitate in conscientia consurgens non fuerit sublata, ex hac ratione quia ex nulla lege id probari potest. Nec dicas, hoc ipso, quod jura declarent ipso facto nullum testamentum sine solemnitate debita factum, auferent etiam obligationem naturalem. Nam contra est, quod plures actus sine præscripta solemnitate facti dicantur a jure nulli ac irriti ipso facto, et tamen obligationem naturalem pariant, valeantque in foro interno juxta dicta supra n. 106.

113. *Rejicitur regula Haunoldi.* — Nec istes cum Haunoldo, tract. VI. cap. I. contr. 3. n. 30. Quocumque verba legis sunt absolute irritantia contractum vel actum aliquem, et non explicant alibi se nolle tollere obligationem naturalem, tunc censendæ sunt etiam obligationem tollere, atque pro foro interno irritare; atqui verba legis absolute irritant testamenta absque solemnitatibus debitis facta, l. *Hac consultissima*. 21. c. h. t. et § 7. Instit. *Quibus modis testam. infr.* ibi : « Nam imperfectum testamentum sine dubio nullum est; » cum concordantiis : et nullibi declarant se obligationem naturalem nolle tollere; ergo. Nam contra respondetur negando majorem; quia jura alienationem rerum ecclesiasticarum sine debita solemnitate factam absolute irritant, nec alicubi declarent se nolle tollere obligationem naturalem; et tamen alienatio dicta obligationem naturalem parit, ac in foro interno valet, donec exceptione legis, vel sententia judicis rescindatur, seu potius nulla declaretur, juxta dicta n. 109.

114. *Et ponitur vera regula, quando lex irritans contractum, tollat etiam obligationem naturalem.* — Hinc loco falsæ regulæ, et majoris ab Haunoldo positæ ad dignoscendum an leges irritantes actum, vel contractum, etiam in foro interno obligent, ipsamque obligationem naturalem tollant; aliam, eamque duplicem ponimus regulam supra n. 111. jam positam, videlicet : quando actus alias de jure naturæ est validus, et tantum communiter irritatur a lege positiva humanæ;

tunc retinet obligationem naturalem, valetque in foro conscientiæ, si nemo se opponat, et exceptione legis utatur, vel judicis sententia non obstet : e contra si actus vel contractus ipso jure naturæ est irritus, v. g. quia deest consensus agentis : vel si de jure naturæ validus plenissime a jure irritatur quoad utrumque forum, tunc etiam obligationem naturalem tollit, ac pro foro interno obligat; uti constat de matrimonio sine presentia testium et parochi celebrato, juxta concilium Trident, sess. 24. cap. I. *de Reform. matrim.* Vide quæ diximus, lib. I. tit. II. *de Constit.* § 11. *De Lege irritante.*

115. *Probatur ex jure, quod leges solemnitate requirentes, non tollunt obligationem naturalem.* — Deinde negatur etiam minor Haunoldi n. 113. posita, videlicet, quod leges civiles irritantes testamentum sine debita solemnitate factum, nullibi declarent se nolle tollere obligationem naturalem; quia contrarium satis clare patet ex l. *Etsi*. 2. c. *de Fideicommiss.*

116. *Respondetur ad fundamenta adversariorum.* — Respondetur modo etiam ad fundamenta adversariorum, n. 92, posita : et quidem ad primum : « Lex justa in foro externo est etiam justa, et obligat pro foro interno, » negatur, id universaliter ac indistincte procedere; quia limitatur in lege irritante, utpote quæ licet sit justissima in foro externo, tamen in foro interno non semper, et universaliter obligat in casu, quo irritant actum et contractum ex jure naturæ validum; sed tunc solummodo, quando similem actum plenissime, et quoad utrumque forum, tollendo etiam obligationem naturalem irritat juxta dicta. Confirmatur responsio : si dictum adversariorum fundamentum universaliter ac indistincte etiam in lege irritante procederet, sequeretur, quod etiam electio, et alienatio rerum ecclesiasticarum sine juris solemnitate celebratæ, in foro interno essent nullæ, etsi nullus se opponeret; hoc ipso, quia a jure declarentur ipso facto nullæ, et irritæ, c. *Quia propter. de Election.* Clem. 1. et Extravag. *Ambitiosæ, de Rebus Eccles. alien.*; atqui sequela est contra communissimam doctorum ac ipsosmet adversarios : ergo.

117. Ad secundum fundamentum : « Ad omnem actum requiritur voluntas et potentia; » sed sine solemnitate nullus potest facere testamentum, ergo. Respondetur negando minorem, vel distinguendo : Sine solemnitate nullus potest facere testamen-

tum, ita ut valeat, et firmiter subsistat in foro externo, conceditur minor : ita ut valeat in foro interno, negatur minor. Ratio jam patet ex dictis : Dicitur autem notanter in conclusione n. 160. data : « Nisi exceptione legis vel judicis sententia impediatur, » ob conclusionem sequentem, qua ad quæsitum n. 91. positum,

118. *Testamentum minus solemnne post judicis sententiam nec in conscientia valet.* — Resp. V. Quando hæres ab intestato testamentum sine solemnitate debita factum, beneficio legis utens, impugnat, et judex, prout debet, idem irritum declarat, tunc etiam in foro interno erit irritum, ita ut nec naturaliter amplius obliget, vel valeat; consequenter hæres ab intestato vi illius, hæredibus, vel legatariis institutis hæreditatem et legata tradere nec in conscientia teneatur; e contra hæredes, et legatarii, si quid jam acceperunt, illud restituere obligentur. Menochius. *de Præsumpt.* lib. I. præsumpt. 80. n. 7; Layman, lib. I. tract. IV. cap. XVII. Sotus, lib. IV. *de Justit.* q. 5. a. 3; Sa., §. *Hæreditas*, n. 32, §. *Testamentum*, n. 3; Victor, et alii, quorum sententia amplexi jam sumus in *Theologia nostra morali*, tract. VIII. dist. 3. n. 15. seqq.

119. *Probatur ratione.* — Probatur conclusio primo ex doctrina generali de legibus irritantibus, videlicet, quod si actum vel contractum ex natura alias validum non plenissime irritent, valeat quidem in conscientia, si nemo se opponat, nec aliud judicis sententia declaret; non autem, si quis se opponat, et judicis sequatur sententia : uti cum communi aliorum docuimus lib. I. tit. II. *de Constit.* § 11. n. 255. consequenter cum hujusmodi leges irritantes sint etiam illæ, quæ præscribunt certam solemnitatem ad testamentum. pariter de iis erit discurrendum.

120. *Probatur a simili.* — Probatur secundo a simili, exemplis ex jure desumptis. Sic enim sine debita forma electus, quamvis tuta conscientia beneficium retinere possit, si nemo se opponat, vel electionem impugnat, c. *Quod sicut de Election.* tamen postquam judex illam nullam declaravit, etiam in conscientia obedire ac beneficium dimittere tenetur : ut cum communi diximus supra, lib. I. tit. VI. *de Election.* pariter licet contrahens cum pupillo sine auctoritate tutoris, naturaliter, et in foro interno valide agat, tutaque conscientia retinere valeat quod vi talis contractus accepit. arg. l. *Sti-*

chum. ff. de Solut. Nihilominus quando judex contractum nullum et irritum declarat, acceptum restituere tenetur; prout ipsi fatentur adversarii. Idem est in casu alienationis rerum ecclesiasticarum juxta dicta supra tit. XIII. § 3.

121. *Judex auctoritate divina judicat.* — Ratio horum, et ulterior conclusionis probatio est; quod sententia justa in foro externo (nisi fundetur in falsa præsumptione) sit etiam servanda in foro interno, prout cum communissima aliorum docet Sanchez, lib. I. *Decalog.* cap. x. n. 11; Covarruvias, *de Testam.* cap. x. n. 13. et alii, ex illo fundamento, quod judex ex auctoritate divina sententiam ferat, eique juste judicanti ut obediat, velint leges divinæ ac humanæ, arg. can. *Quo jure.* dist. 8. c. *Omnis anima.* 2. *de Censibus.* ibi : « Omnis anima sublimioribus potestatibus subjecta sit » c. II. *de Majorit. et obedient.* ibi : « In libro Legis legitur, Qui non obedierit principi, morte moriatur. Deut. XVII. 12. Præcepit Deus. Venies ad judicem, qui fuerit illo tempore, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. » Atqui sententia annullans testamentum minus solemnne est justa, hoc ipso, quod sit juxta leges, l. *Hac consultissima.* c. h. t. et judex juxta leges judicare debeat. l. *in Rem.* 14. c. *de Judiciis.* Nec fundatur in deceptione, vel falsa præsumptione; cum judex illam pronuntiare, testamentumque minus solemnne irritum declarare teneatur, etiamsi certo sciat nullam subsesse fraudem, sed esse verissimam voluntatem testatoris, uti bene advertit Covarruvias citans unanimem doctorum.

122. *Objicitur ex c. Cum esses, h. t. quod leges civiles solemnitate requirentes sint contra jus divinum.* — Objicies primo cum Fagnano, in c. *Cum esses.* 10. h. t. Leges civiles requirentes solemnitate, sunt injustæ ac contra jus divinum et naturale, sanctos Patres, ac universalem Ecclesiæ consuetudinem; ergo etiam sententia illis innixa : consequenter nec ista, nec illæ in conscientia obligare unquam possunt. Anteced. probatur ex cit. c. *Cum esses.* 10. h. t. ubi pontifex ita loquitur : « Proposuisti talem in tuo episcopatu consuetudinem obtinere, quod testamenta, quæ fiunt in ultima voluntate, penitus rescindantur, nisi cum subscriptione septem, vel quinque testium fiant, secundum quod leges humanæ decernunt. Quia vero a divina lege et sanctorum Patrum ins-